

Kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio (mirė 1597 m.) karjera: nuo vietinių pareigybių iki Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės diplomatinės tarnybos

VYTAS JANKAUSKAS

Vytauto Didžiojo universitetas, K. Donelaičio g. 58, LT-44248 Kaunas

El. paštas: vyatas.jankauskas@gmail.com

Straipsnyje (*) analizuojamas kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio karjeros modelis jo ir jo giminaičių veiklos kontekste. Keliamas klausimas, kaip funkcionavo XVI a. antroje pusėje kunigaikščių giminės palikuonio galimybės kilti karjeros laiptais, kas jas sąlygojo ir kaip vyko pats procesas.

Raktažodžiai: vietinės pareigybės, LDK diplomatinė tarnyba, valdovo maršalas, klientūra, LDK elitas, kunigaikščiai Svirskiai

Kaip teigė Janas Tęgowski, kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis (šaltiniuose kartais nurodomas Jono vardu) buvo vienas iš trijų giminės atstovų, XVI a. pabaigoje užėmęs aukščiausias pareigybes Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Jis, kaip ir jo brolis Lukas ir tolimas giminaitis kunigaikštis Jokūbas Aleksandraitis Svirskis, buvo gavęs valdovo maršalo urėdo pareigybę [29, 11], vieną aukščiausių to meto valstybinėje struktūroje. Hierarchiškai aukščiau buvo tik Ponų Tarybos narių urėdai (vaivados ir kaštelionai) bei dvaro pareigūnai (taurininkas, raikytojas, stalininkas etc.). Po administracinės reformos LDK valdovo maršalas tapo svarbiausia pareigybe pavietai [46, 320–321], jis reprezentavo pavieto bajoriją valdovo dvare.

Jeigu lygintume šių trijų asmenų karjeras, pirmiausia į akis krinta skirtingi jos siekimo būdai. Kunigaikštis Lukas Boleslovaitis Svirskis savo karjerą pradėjo tarnybos samdomosios kariuomenės kuopininku (rotmistru), vėliau, palankiai susiklosčius aplinkybėms, pateko į Mikalojaus Radvilos Juodojo aplinką ir jo globojamas toliau kilo karjeros laiptais [27, 324]. Kunigaikštis Jokūbas Aleksandraitis Svirskis beveik visą laiką praleido savo dėdės Vilniaus vyskupo Valerijono Protasevičiaus dvare ir tik po šio mirties aprūpintas finansiniais ištekliais pradėjo aktyvią veiklą LDK pasaulietinėse struktūrose, praleisdamas kelias tarpines pakopas [11]. Todėl kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis, įveikęs pakankamai daug pakopų, pradedant vietinėmis pareigybėmis, ir karjerą pabaigęs vienu iš centrinių urėdų, gali būti analizuojamas kaip atskiras atvejis. Šalia to ryškiai išsiskiria ir kitas politinės ir kultūrinės jo veiklos akiratis – kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis buvo glaudžiai susijęs su LDK diplomatine tarnyba ir evangelikų

(*) Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuotą projektą „LDK diplomatai ATR pasiuntinybių tarnyboje 1570–1618 m.: santykių su Rusija sfera“ (Nr. MIP-12103).

reformatų judėjimu Vilniuje. Galiausiai, reikia pažymėti, jog iki XVI a. pabaigos kunigaikščiai Svirskiai beveik neužimdavo jokių pareigybių LDK, jų orientacijos pokyčiai, stengiantis įsilieti į LDK struktūras, patys savaime verti tyrimo. Galimi karjeros modelio skirtumai ne mažiau svarbūs norint suvokti socialinio mobilumo trajektorijas to meto visuomenėje, todėl tyrimą verta pradėti atskirų elementų išryškinimu. Bandant pažvelgti, kaip toje pačioje giminėje susiklostė trys skirtingi karjerų modeliai, būtina detali kiekvienos biogramos analizė.

Senosios Lietuvos aristokratijos palikuonys keičiantis valstybinei struktūrai privalėjo ieškoti naujų būdų, kaip joje išlikti. Šie procesai prasidėjo dar XV a., kai kunigaikščių sluoksnio atstovai pirmieji iš LDK elito pamatė Katalikų bažnyčios teikiamas galimybes ir pradėjo ieškoti sau vietos naujose struktūrose. XV–XVI a. LDK diduomenės pagrindas kito, atsirado naujų poreikių, galiausiai, senosios struktūros pasirodė nebeefektyvios, todėl pati valstybė turėjo būti reformuojama. Teisinė, karinė-administracinė ir ekonomikos reformos, atliktos XVI a. viduryje, turėjo paversti valstybę gerai funkcionuojančiu mechanizmu. Tam reikėjo pakankamai daug žmoniškųjų išteklių, ypač pavietuose [32, 55–57]. Šalia to Lietuvos visuomenę smarkiai keitė ir XV a. antrojoje pusėje pradėjusi formuotis klientūros sistema [13, 145–155] – jos dėka bajorija galėjo ieškoti galimybių, kaip padidinti savo socialinį mobilumą. Ši sistema buvo plėtojama XVI a. [24], kai itin padaugėjo neformalių santykių.

Kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis turėjo gimti ne vėliau negu 1533 m., kadangi būtent tuomet pirmą kartą jo tėvas Boleslovas Mykolaitis Svirskis yra minimas kaip miręs, o jo motina Ona įvardyta našle. Pastaroji buvo kilusi iš Polocko žemės bajorijos. Polocke buvo ir žemėvalda (nedidelės apimties), dėl kurios teisėsi su broliais [42, 256]. Tai sudarė prielaidas šiai kunigaikščių Svirskių šakai veikti už įprastų ribų, kurias būtų galima apibrėžti Ašmenos ir Breslaujos pavietais.

Apie kunigaikščio Boleslovo Mykolaičio Svirskio padėtį Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje žinoma labai nedaug: ankstyvoji jo veikla susijusi su turtiniais įsipareigojimais ir jų vykdymu (1516–1528 m.). Paskutinį kartą jis buvo paminėtas 1529 metais. Šis kunigaikštis (ar jo žmona Ona) nefigūravo ir 1528 metų pašauktinės kariuomenės surašyme. Dėl šios priežasties, spėjo J. Tęgowski, jis, kaip ir jo pusbrolis Ždanas Aleksandraitis Svirskis, galėjo būti Slucko kunigaikščių vėliavoje, kurią sudarė 433 raiteliai [29, 70]. Neatmetant tokios galimybės, tenka pažymėti, jog ne mažesnė tikimybė, kad Boleslovas Mykolaitis stoji po Petro Stanislovičiaus Kiškos, Polocko vaivados, vėliava. Nors kariuomenės surašyme ir nurodyta, kad Polocko vaivada turi turėti gerokai mažiau raitelių negu Slucko kunigaikščiai, tačiau jo vėliava taip pat buvusi pakankamai gausi – nurodomi 244 raiteliai [19, 23]. Tai nėra atsitiktinis spėjimas: negausūs dokumentai, išlikę Lietuvos metrikos 16-oje užrašymų knygoje, kurią sudaro Vitebsko ir Polocko aktai, nurodo, jog tarp Polocko vaivados Petro Stanislovičiaus Kiškos ir kunigaikščio Boleslovo Mykolaičio buvę neapibrėžto pavaldumo santykiai. Atskiruose aktuose minima, jog Boleslovas Mykolaitis tarnavo Polocko vaivada Petru Stanislovičiui, buvo siunčiamas jo įvairiais pavedimais (dažniausiai sprendžiant Polocko žemės bajorų teisinius ginčus), tačiau nei viename akte nenurodytos konkrečios šio kunigaikščio pareigybės [42, 136 ir kt.]. Būtina pažymėti, jog kunigaikščio Boleslovo Svirskio veikla siejama tik su Petru Kiška, kuris buvo Polocko vaivada tarp 1519 ir 1532 metų. Prieš tai Polocko vaivada trumpai buvęs artimas kunigaikščio Boleslovo Mykolaičio giminaitis Grigalius Astikas (minimas 1519 m.) [36, 45], tačiau nėra jokių žinių, patvirtinančių anksčiau nei XVI a. 3-įjį dešimtmetį kunigaikščio

Boleslovo Svirskio pasirodymą Polocko žemėje. Galima pridurti, jog net ir santuokos sudarymas buvo pakankamai vėlyvas, kadangi žinomi Boleslovo sūnūs šaltiniuose minimi tik 1547 ir 1555 metais [29, 72, 86]. Tai leidžia teigti, jog kunigaikštis Boleslovas Mykolaitis Svirskis buvo Petro Kiškos aplinkos žmogus, todėl, nepaisant tradicinių kunigaikščių Svirskių santykių su Olelkaičiais, didesnė tikimybė, jog kunigaikštis Boleslovas Svirskis stjo po Polocko vaivados vėliava. Lieka atviras klausimas, kokiais būdais kunigaikštis Boleslovas Mykolaitis Svirskis pateko į Polocko vaivados aplinką. Paaikškinimas gali būti tik vienas – per giminystės ryšius. Petras Kiška buvo vedęs Jurgio Iljiničiaus dukrą Oną [7, 131–132], su jais taip pat giminiavosi ir kunigaikščiai Svirskiai.

Būtina pažymėti, jog pirmasis kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio, kaip įvardijama, jaunesniojo Boleslovo sūnaus, pasirodymas šaltiniuose (1555 m.) buvo susijęs su turtiniais reikalais. Visą XVI a. 6-ojo dešimtmečio antrąją pusę šaltiniai jį fiksuoja greta brolio, tik 1561 m. matyti padėties pokyčiai – tuomet jis gavo pirmąją pareigybę ir tapo Polocko tiltininku [35, 514]. Būtina pažymėti, jog kunigaikščiui Jonuši Boleslovaičiui Svirskiui pradėdant karjerą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdžios struktūrose, Svyrių kunigaikščiai dažniausiai veikdavo savo pagrindinių tėvoninių valdų ribose. Tradicinė pareigybė, priklausiusi šiai giminei, – Svyrių ir Krėvos vėliavininkas, kuriuo XVI a. pirmojoje pusėje būdavo šios giminės atstovai: iki 1528 m. kunigaikštis Jokūbas Petkaitis, vėliau (1533–1547) juo buvo kunigaikštis Vaitiekus Juknaitis Svirskis [31, 61]. XVI a. viduryje situacija pasikeitė ir Svyrių bei Krėvos vėliavininku buvo Vaitiekus Steckievičius (nepaisant to, XVI a. susiformavusios tradicijos išliko ir toliau, nes valdovo raštai pagal įprastą ankstesnę tvarką buvo siunčiami Svyrių kunigaikščiams, plg. 1552 m.) [15, 107], tiesa, 1567 m. jis buvo įvardijamas kaip buvęs Krėvos vėliavininkas [31, 61]. Tai keitė jaunųjų giminės atstovų karjeros galimybes – jie buvo priversti judėti už pavieta ribų ir ten pradėti savo karjeras. Kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis savo veiklą pirmiausia pradėjo kaip Polocko žemionis. Ten jis turėjo iš motinos paveldėtą žemėvaldą. Savo padėtį įtvirtino ir vedybomis: kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio pirmoji žmona Ona buvo kunigaikščio Mykolo Vasiljevičiaus Druckio Sokolinskio (mirusio 1559 m. pabaigoje) našlė [35, 479]. Kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio karjeros pradžia leidžia kalbėti apie netradicinius karjeros būdus. Tais pačiais 1561 m. kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis minimas ir kaip Aukštadvario bei Bistryčios vietininkas. Akivaizdu, jog šie pokyčiai buvo susiję ne tik su Jonušo Boleslovaičio pilnametyste, bet ir su jo vedybomis. Pirmojo Lietuvos statuto ketvirtojo skyriaus išplėstinėje (Slucko nuorašo 16 straipsnis) dalyje pažymima, jog vedant našlę jai nereikėjo užrašyti dovio – ji turi disponuoti pirmojo vyro užrašytu doviu [25, 164]. Tiesa, būtina pažymėti, jog dar 1563 m. situacija pakito. Maskvėnams užėmus Polocką [9, 221], tiltininko pareigybė tapo garbės pareigybe, nepaisant to, iki 1564 m. kunigaikštis Jonušas Svirskis pirmiausia vis dar minimas kaip Polocko tiltininkas, tik vėliau nurodoma vietininko pareigybė. Polocko užėmimas lėmė ir ekonominės padėties pokyčius, kadangi bent dalis žemėvaldos atsidūrė Maskvos valdžioje. Tiesa, Jonušo Boleslovaičio Svirskio žmonos Onos vaikams iš pirmosios santuokos (kunigaikščiams Druckiams Sokolinskiams) dar tais pačiais metais didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas suteikė naujas valdas [47, 96]. Tai vertė peržiūrėti karjeros strategiją ir ieškoti alternatyvų, kaip jau buvo įprasta to meto visuomenėje.

Ne mažiau svarbi aplinkybė, leidusi toliau kilti karjeros laiptais, – įsiliejimas į Vilniaus vaivados ir LDK kanclerio Mikalojaus Radvilos Juodojo aplinką. Nėra aišku, kada tai įvyko, tačiau tai negalėjo atsitikti anksčiau negu 7-ojo dešimtmečio pradžioje. Didelė tikimybė,

jog suartėti su Mikalojaus Radvilos Juodojo aplinka padėjo brolis, kuris jau nuo 1554 m. buvo Vilniaus vaivados raštininkas [31, 134]. Visgi anksčiau negu XVI a. 7-ojo dešimtmečio pradžioje santykiai tarp Vilniaus vaivados ir kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio vargu ar galėjo užsimegti. Vėliausia tokio suartėjimo su Mikalojumi Radvila Juoduoju data yra 1564 m., kai jis kartu su savo patronu dalyvavo teismo byloje ginant kitą kanclerio klientą Stanislovą Deltuviškį [18, 81]. Papuolęs į Radvilų aplinką kunigaikštis Jonušas Svirskis joje ir išliko – po Mikalojaus Juodojo mirties jis tapo artimas Mikalojaus Rudojo aplinkai. Iškalbingai šią situaciją iliustravo 1568 m. valdovo privilegija, kurioje patvirtintos valdos Breslaujos pavieta, gautos iš dviejų Vilniaus vaivadų – velionio Mikalojaus Radvilos, Vilniaus vaivados ir kanclerio, bei Mikalojaus Jurgaičio Radvilos, tuometinio Vilniaus vaivados [16, 167]. Tai iliustruoja, kokiais būdais Radvilų giminė perimdavo klientūrą ir kaip vyko šie procesai. Po Mikalojaus Radvilos Juodojo mirties 1565 m. kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis tapo jo pusbrolio aplinkos žmogumi. Jau 1566 m. pabaigoje jis tituluojamas kaip valdovo maršalas [30, 95], taigi patrono pasikeitimas pasiteisino ir padėjo toliau kilti karjeros laiptais. 1569 m. jis tapo ir Maišiagalos laikytoju, šias pareigas nusipirkęs iš Fiodoro Leckovičiaus, o Žygimantas Augustas jas tiesiog patvirtino 1569 m. savo privilegija [17, 69]. Tiesa, visą Maišiagalos dvarą Jonušas Boleslovaitis Svirskis pradėjo valdyti tik 1571 m. [4, 1].

1584 m. mirus patronui Mikalojui Radvilai Rudajam, kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis ir toliau liko glaudžiai susijęs su šia Radvilų šaka – žinomi jo artimi santykiai su lauko etmonu Kristupu Radvila. Kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis skolino Kristupui Radvilai pinigų, kuriuos šis gražino tik po mirties, padėdamas įgyvendinti kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio testamentą [38, 431–433]. Paskutiniu metu gyvenimo dešimtmečiu, taigi jau pasikeitus patronui, peržengė dar kelias karjeros pakopas: nuo 1588 m. jis iki pat mirties buvo minimas kaip Vilniaus vietininkas [31, 160], o 1589 ir 1591 metais buvo ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiojo tribunolo narys [10, 79, 82], taip pat posėdžiaudavo kituose teismuose [33, 88].

Kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis mirė 1597 m., po jo mirties valdovo maršalu buvo nominuotas Jonas Loveika [29, 89]. Neaišku, kada buvo surašytas jo testamentas, kuris nėra išlikęs, tačiau žinomi jo fragmentai atskleidžia, jog kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis buvo evangelikų reformatų bendruomenės geradarys, dėjęs pastangas sutvirtinti šią organizaciją.

Konfesinio pasirinkimo klausimas buvo pakankamai aktualus, kadangi neformalioji valdžios hierarchija, kuria rėmėsi klientūros sistema, sudarė prielaidas patrono ir kliento konfesiniam suartėjimui. Nors konfesija nebuvo pagrindinė prielaida neformaliesiems diduomenės santykiams, tačiau ji buvo svarbi. Tai reiškė, jog konfesija turi būti pasirenkama laisvai. Daugiakultūroje aplinkoje, tokia ir buvo LDK XVI a. pabaigoje, tam prielaidos nebuvo sudėtingos.

Jau vien tai, jog Jonušą Boleslovaitį Svirskį auklėjo dviejų religijų atstovai, lėmė laisvesnį požiūrį į konfesijos keitimą (jau minėta, kad Jonušo motina buvo kilusi iš Polocko žemės bajorijos, todėl didelė tikimybė, jog ji buvo stačiatikė; nors jos vyras mirė palikęs mažamečius vaikus, tačiau jų auklėjimui įtakos turėjo ir dėdės (tėvo Boleslovo broliai) katalikai – Jurgis ir Liudvikas Mykolaičiai Svirskiai). Tai, jog Jonušo brolis vieną iš savo sūnų ruošė kaip katalikų dvasininką [ten pat, 71], tik patvirtina, jog katalikiška tikėjimo forma buvo išlaikyta, nepaisant motinos įtakos (ši gyveno iki sūnų pilnametystės, bent 20 metų pragyvendama savo vyrą) [50, 112].

Jau minėta, kad pirmoji kunigaikščio Jonušo Svirskio santuoka buvo sudaryta su stačiatike Ona Ragozianka, kuri iki mirties išlaikė savo konfesinę priklausomybę. Jos testamente pabrėžiama, jog ji turi būti palaidota Vilniuje, Šv. Nekaltosios Dievo Gimdytojos cerkvėje, kuriai užrašo savo pajamas testamentu [40, 55]. Nors testamento surašymo metu kunigaikštis Jonušas Svirskis jau nebegyveno su savo žmona (1583 m. buvo pažymėta, kad jis ilgai nebegyvena su savo žmona Ona, kuri savo valia nuo jo atsiskyrė) [48, 84–85], tačiau būtent jis pasirūpino, jog testamentas būtų įrašytas į Vilniaus žemės teismo knygą. Tame pačiame testamente jis ir toliau vadinamas jos vyru [40, 54]. J. Tęgowski pažymi, kad ši kunigaikščio Jonušo santuoka nebuvo vienintelė, jis buvo vedęs ir antrą kartą – Doratą Gurskaitę (prieš tai ji buvo ištekėjusi du kartus – už Mikalojaus Vilčko ir Jono Dzievočkos). Santuoka buvo sudaryta dar tuomet, kada kunigaikštis Jonušas tikėjosi susilaukti palikuonių [29, 86–87]. Skyrybos su pirmąja žmona galėjo įvykti po to, kai kunigaikštis Jonušas Svirskis tapo evangelikų bendruomenės nariu. Žinoma, jog jau 1579 m. jis buvo aktyvus šios bendruomenės atstovas, tačiau kada tiksliai pakito jo konfesija, nėra aišku [41, 51]. Vis dėlto jo konfliktai su broliu kunigaikščiu Luku Svirskiu, prasidėję 1565 m., galėjo kilti ne tik ginčijantis dėl neatidalytos žemėvaldos ar nesutariant, kaip ją reikėtų dalyti, bet ir dėl skirtingos konfesijos.

Dalyvavimas evangelikų reformatų bendruomenėje galėjo sustiprinti kunigaikščio Jonušo Svirskio santykius su Biržų ir Dubingių šakos Radvilomis, kurie tuo metu buvo svarbiausi šios bendruomenės globėjai. Būdamas vienas iš Vilniaus evangelikų reformatų bendruomenės senjorų, jis padėjo įsigyti maldos namams skirtą namą (Hornostajaus namas įsigytas už bendruomenės rinkliavos būdu sunėštas lėšas). Taigi turtingiausi bendruomenės nariai galėdavo prisidėti prie būtinų pagrindinių poreikių patenkinimo (maldos namai, kapinės, mokykla) [22, 281–282]. Prielaida, jog to meto evangelikų reformatų konfesijai priklausiusi diduomenė rūpinosi ne tik pagrindinės bažnyčios Vilniuje steigimu ir sustiprinimu, bet savo valdose kūrė ir bendruomenę, pasitvirtina žvelgiant į kunigaikščio Jonušo Svirskio biogramą. Nėra aišku, kiek jis pasirūpino Svyrėnų Evangelikų reformatų bažnyčia būdamas gyvas, tačiau duomenys rodo, jog testamentu jis bandė kurti pagrindus sėkmingai parapijos veiklai. Evangelikų reformatų Sinodo medžiaga leidžia suprasti, kad savo testamente kunigaikštis Jonušas Svirskis buvo užrašęs tiek valdas, tiek ir pinigus Svyrėnų parapijai stiprinti, kurios bažnyčioje ir pats vėliau buvo palaidotas. Buvo užrašytas namas, kuriame veikė mokykla ir špitolė, taip pat smuklė tam, jog bažnyčia būtų aprūpinta pajamomis [37, 26]. Tačiau bendruomenės įkurdinimas buvusiose Katalikų bažnyčios valdose vėliau sukėlė problemas – Sinode buvo svarstoma, kaip reikės bendruomenės geradarį, šviesaus atminimo kunigaikštį Jonušą Svirskį perlaidoti ten, kur anksčiau jokia Katalikų bažnyčia neveikė. Tam buvo planuojama panaudoti jo užrašytą Jackūnų kaimą, kurį pardavus ir gavus 3 000 kapų grašių bus nupirktas sklypas ir kunigaikštis bus palaidotas [ten pat, 79–80]. Todėl akivaizdu, jog dalyvavimas toje pačioje evangelikų reformatų bendruomenėje tik sustiprino ryšius tarp kunigaikščio Jonušo Svirskio ir Radvilų. Tikriausiai tai turėjo įtakos ir jo karjerai.

Apžvelgus formaliuosius kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio karjeros bruožus bei konfesines nuostatas, kurios taip pat galėjo paveikti jo karjeros modelį, būtina pažvelgti į jo veiklą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje, kuri buvusi pakankamai aktyvi. Galima išskirti bent kelis jos barus: pirmiausia būtina pažymėti, jog jis buvo aktyvus politinio ir diplomatinio LDK gyvenimo dalyvis, antrasis, ne mažiau svarbus to meto visuomenėje, – religinio gyvenimo aspektas.

Jau 1566 m. kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis vis aktyviau reikėsi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybiniame gyvenime. Tais pačiais metais jis vyko į Lydos pavietą perduoti valdovo universala, skirtą bajorijai prieš numatomą Brastos seimą [51, 848–849]. Tai akivaizdžiai atskleidžia jo orientacijos pokyčius – žiūrint iš vietinės bendruomenės Polocke pozicijų, jis tapo valdovo dvarionimi. Būtina pabrėžti, jog tai buvo speciali didžiojo kunigaikščio užduotis, kadangi Lydos paviete kunigaikštis Jonušas žemėvaldos neturėjo. Šie pokyčiai matomi ir kitoje plotmėje palyginus 1565 ir 1567 metų kariuomenių surašymo duomenis. Pirmajame jis apskritai nėra minimas, o antruoju atveju Jonušas Svirskis buvo įrašytas į valdovo maršalų grupę; čia, detaliam nurodžius jo turimas žemės valdas, buvo užfiksuoti jo atsivesti raiteliai [52, 462]. Tai nereiškia, jog 1565 m. kunigaikštis Jonušas Svirskis apskritai nedalyvavo pasaultinėje kariuomenėje, tačiau didelė tikimybė, jog jis tuo metu buvo kurioje nors iš ponijos vėliavų. Taigi valdovo maršalo urėdo pareigybė atvėrė kelias platesnei veiklai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Pirmieji žingsniai diplomatinėje tarnyboje laikytini epizodiniu pasirodymu 1567 m. vasarą (dar prieš sudarant Liublino uniją). Tuomet, atvykus Maskvos pasiuntiniams Fiodorui Kolčevui, Grigorijui Nagojui ir Vasilijui Šelkovui į Gardiną derėtis su Žygimantu Augustu dėl Livonijos ir Polocko žemių, kunigaikščio Andriejaus Kurbskio perdavimo etc., kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis, kaip valdovo maršalas, du kartus (rugpjūčio 1 ir 10 dienomis) buvo siunčiamas palydėti Maskvos pasiuntinių iki valdovo rūmų, kur turėjo vykti derybos [54, 534, 542]. Pirmiausia tai reikėtų laikyti dvaro pareigūno pasirodymu, tačiau kartu tenka pripažinti, jog tai ir diplomatinio ceremonialo dalis. Maskvos pusė ypač atidžiai sekė jo pažeidimus ir kruopščiai fiksavo detaliose ataskaitose, pabrėždama, kaip kiekvienas Lenkijos ir Lietuvos valdovo pareigūnas elgėsi pasiuntinių akivaizdoje, kaip elgėsi pats valdovas.

LDK diplomatinės tarnybos veikla, pradėjusi specializuotis dar XV a., nuo XVI a. 5-ojo dešimtmečio buvo supaprastinta. Pasiuntinių specializacija mažėjo, neretai jie buvo siunčiami į kelias valstybes. Žemesnio rango pasiuntinių funkcijas ir kitas diplomatinės tarnybos pareigas vykdavo valdovo dvarionys. Tik didžiosios pasiuntinybės buvo sudaromos iš Ponų Tarybos narių, vėliau – senatorių, nors šalia jų buvo ir profesionalūs raštininkai [8, 131–139]. Atsirado galimybė kilti valdovo raštinės pareigūnams ir kitas pareigas užėmusiems dvariškiams.

Visgi aktyviausia politinė ir diplomatinė veikla prasidėjo XVI a. 7-ajame dešimtmetyje po 1569 m. kelionės į Liublino seimą, kur buvo pasirašytas bendros valstybės steigimo aktas. Kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis buvo vienas iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atstovų, patvirtinusių šį aktą [1, 355]. Tai buvo pirmasis jo pasirodymas tarpvalstybiniuose santykiuose. Vėliau jis epizodiškai pasirodydavo LDK diplomatinėje tarnyboje, santykiuose su Krymu ir Maskva, jo figūra dažnai buvo matoma ir bekaralmečiu. Reikia pažymėti, jog kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio aktyvumas Liublino seimo metu labai išaugo, jis tapo pastebimas tiek valdovo dvare, tiek ir tarp Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinio elito.

Pirmasis kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio savarankiškas pasirodymas santykiuose su rytiniais kaimynais buvo susijęs su Turkija ir Krymu. Po Polocko netekties susiklosčius sudėtingai situacijai reikėjo imtis permainingų santykiuose su Turkija ir jos periferijoje buvusiu Girėjaus valdomu Krymo chanatu. Lenkijos diduomenė stengėsi sudaryti taiką su Turkija, o LDK pusei buvo svarbiau patraukti į savo pusę Krymo chaną Devlet-Girėjų ir paversti jį sąjungininku kare prieš Maskvos valstybę. Tiesa, Maskva taip pat turėjo

interesą išnaudoti santykius su Krymu prieš Abiejų Tautų Respubliką, todėl siuntė dovanas chanui ir jo viziriumi. Visgi pabrėžtina, jog santykių sprendimas ir sąjungininko įgijimas buvo svarbus abiem pusėms. Tiesa, Krymo chano orientacijai buvo svarbus ir Maskvos valstybės stiprėjimas, ir Astrachanės klausimas, kurios buvimas Maskvos valstybės dalimi (nuo 1554 m.) nebuvo priimtinas Krymo chanui. Tai nulėmė atvirą Maskvos ir Krymo chanato konfliktą 1570–1572 m. [12, 97–101]. Tokiomis aplinkybėmis, taip pat kintant geopolitinei situacijai, buvo svarbu išlaikyti gerus santykius su Krymu, kuris karo su Maskva atveju galėjo tapti natūraliu sąjungininku.

Jau posėdžiaujant Liublino seimui, kuriame vyko derybos dėl unijos sudarymo, kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis gavo svarbų pavedimą tarptautinių santykių kontekste: 1568–1569 m. sandūroje (ar 1569 m. pradžioje) pietinėse LDK žemėse buvo sumušti ir apiplėšti Turkijos sultono pirkliai, vežę audinius ir gyvulius. Remiantis valdovo duotų įgaliojimų turiniu, iškilo grėsmė su Turkijos sultonu sudarytos taikos stabilumui. Tam, jog būtų sugauti savavaliai, drįsę juos užpulti ir apiplėšti, kunigaikščiui Jonušiui Boleslovaičiui Svirskui buvo duoti įgaliojimai juos sugauti ir uždaryti ten, kur jam pasirodys patogiu, kol jie galės stoti prieš teisumą. Valdovo maršalas privalėjo vykti iki Braclavo ir Vinicos, o jeigu reikės – ir iki Kijevo, Čerkasų bei Kalevo ir sugauti savavalius [20, 165–166]. Kartu su įgaliojimais buvo duoti lydintys raštai, skirti Braclavo vaivada Romanui Sanguškai, Kijevo vaivada Konstantinui Ostrogiškiui ir jo vietininkams Kijeve bei Baltojoje Cerkvėje, taip pat Lucko, Braclavo ir Venicos seniūnui Bogušui Koreckiui ir Čerkasų seniūnui [ten pat, 66–67]. Tokio pobūdžio valdovo kanceliarijos instrukcijos buvo to laikmečio norma, taip pat ir tų instrukcijų įgaliojimai jais disponuojančiam asmeniui [45, 352]. Būtina pažymėti, jog šis konfliktas reiškė Turkijos grėsmės atsinaujinimą ir galimybę pradėti karo veiksmus, jeigu ne su pačia Turkija, tai bent jau su jos kontroliuojamu Krymu. Ne mažiau svarbu buvo parodyti, jog sudarytų sutarčių laikomasi, kadangi Liublino seimo metu buvo planuojama išsiųsti pasiuntinius pas Turkijos sultoną į Stambulą. Nors žinių apie kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio misijos sėkmę nėra, tačiau valdovo pasiuntinys Andriejus Tarkovskis Turkijos sultono Selimo II buvo priimtas palankiai, vėliau vyko į Krymą ir dalyvavo Devlet-Girėjaus akcijoje prieš Maskvą [26, 41–63]. Ir nors išspręsta problema su Turkija dar negarantavo gerų santykių su Krymu, tam jau galėjo susidaryti palankios prielaidos.

Dar tais pačiais 1569 m. galima pastebėti didėjančią kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio reikšmę LDK: jis buvo paskirtas į grupę, kuri turėjo spręsti pasienio su Maskvos valstybe problemas, t. y. gynybos ir pabėgėlių klausimus, taip pat pasirūpinti finansais (kartu su LDK žemės išdininku, valdovo raštininku Mikalojumi Naruševičiumi ir Trakų pakamariu Andriejumi Deržka) [21, 88–89]. Pirmiausias ir svarbiausias klausimas, išsakytas pavedime, – užtikrinti, jog pasienio pilių kariuomenei būtų sumokėtos algos ir taip sumažinta įtampa pasienyje.

Vėlesnė kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio veikla taip pat buvo susijusi su dalyvavimu Ponų Tarybos ar LDK seimo veikloje bei diplomatine tarnyba. Nors jis, priešingai negu brolis Lukas Boleslovaitis Svirskis, nedalyvavo LDK bajorijos suvažiavimuose po Žygimanto Augusto mirties pirmosios elekcijos metu (bent jau tai nėra užfiksuota šaltiniuose) [2, 86], tačiau, pradėdamas antruoju bekaralmečiu, buvo pakankamai aktyvus diduomenės suvažiavimų dalyvis. Kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis kartu su kitais svarbiausiais valstybės pareigūnais dalyvavo 1576 m. Mscibohovo suvažiavime [ten pat, 181–184]. Aktyvus jis buvo ir kitos, 1586–1587 m., elekcijos metu. 1587 m. Zigmantui Vazai atvykus į Torūnę, būtent kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis kaip pasiuntinys buvo

išsiųstas pas Švedijos karalaitį su laišku, kuriame buvo suformuluoti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinės tautos reikalavimai, kokiomis sąlygomis Zigmantas Vaza galėtų tapti Abiejų Tautų Respublikos valdovu [23, 397]. Nepaisant to, jog kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis buvo priimtas Zigmanto Vazos ir įteikė šiam laišką, grįžęs į Vilnių jis spėjo sudalyvauti balsavime renkant kandidatą į sostą iš dviejų pretendentų: Habsburgų dinastijos atstovo arkikunigaikščio Maksimilijono bei Švedijos karaliaus Jono III ir Kotrynos Jogailaitės sūnaus Zigmanto. Kaip ir didžioji dalis Vilniuje susirinkusiųjų, kunigaikštis Jonušas Svirskis balsavo už Habsburgų kandidatą (Maksimilijonas šiame balsavime surinko 70 balsų, Zigmantas Vaza – 13, du asmenys susilaikė) [2, 277–280]. Didžioji dalis už Maksimilijoną balsavusių asmenų buvo Radvilų aplinkos žmonės, šio kandidato šalininkai, sąmoningai nedalyvavę elekciniam seime ir protestavę prieš šį procesą [34, 21–22, 29]. LDK atstovų nedalyvavimas rinkimuose reiškė ir tai, jog formaliai Zigmantas Vaza buvo išrinktas vien lenkų, tačiau kartu buvo galimybė išsiderėti naujas privilegijas [28, 8–10]. Tokia situacija leido Radviloms dar labiau įtvirtinti savo padėtį valstybėje, o jų aplinka tapo sklandžių procesų garantu.

Kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio ryšiai su Mikalojumi Radvila Ruduoju, o vėliau su jo sūnumi Kristupu užtikrino tolesnį jo įsiliejimą į LDK diplomatinę tarnybą. 1569 m. epizodas, kai buvo siunčiama delegacija į rytų pasienį, atskleidė kunigaikščio Jonušo Svirskio interesų kryptį. Kitas žingsnis – kunigaikštis Jonušas Svirskis dalyvavo renkant žinias (tiksliau – parodymus) apie 1574 m. buvusią situaciją Maskvos valstybėje. 1575 m. buvo apklausiamas Kristupas Grajevskis, ekonominių interesų Maskvoje turėjęs pirklys. Jo kelionės ir pastabos apie Ivano IV valdinių veiksmus karo su LDK metu tapo svarbia informacija, leidusia prognozuoti maskvėnų karines pajėgas, taip pat susidaryti vaizdą apie naujų įtvirtinimų statybą ar senųjų atnaujinimą [49, 5; 5, k. 1].

1580 m. kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis dalyvavo Maskvos pasiuntinių priėmimo. Kaip rašoma Oršos seniūno Filono Kmitos liepos mėnesio 27 dienos laiške Steponui Batorui, jo išsiųsta delegacija liepos pabaigoje buvo atvykusi į Oršą. Delegaciją sudarė kunigaikštis Jonušas Svirskis, teisėjas Grigalius Masalskis, ponas Švaba ir Mikalojus Burba. Jie Oršoje turėjo sutikti didžiąją Maskvos pasiuntinybę, kurios priėmimui neturėta jokių lėšų. Kartu F. Kmita pranešė valdovui, jog buvo atvykęs Maskvos didžiojo kunigaikščio žygūnas Šišmarovas, kuris, sulaukęs valdovo delegacijos ir paėmęs iš jos garantinius raštus, dar liepos 26 dieną išvyko į Maskvos pusę. Taip pat pranešama, jog Maskvos pasiuntiniai dar laiško rašymo dieną turėtų pasiekti Smolenską [39, 259]. Nors buvo išsiųsta Maskvos pasiuntinybė, Steponas Batoras neteikė jai didelės reikšmės [55, 358–359]. Dar tik ruošiantis priimti pasiuntinius, Lietuvos ir Lenkijos karinės pajėgos buvo sutelktos Vitebske [3, 76]. Sunku vertinti kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio reikšmę šios pasiuntinybės sutikimo metu, ypač turint omenyje tai, jog Steponui Batorui derybos nelabai rūpėjo. Maskvėnų pasiuntinybė (ją sudarė kunigaikštis Ivanas Sickis Jaroslavskis, Romanas Pivovas ir Choma Družyna) buvo nulydėta ne į Vilnių, bet į Didžiuosius Lukus, kuriuos buvo apgulus LDK valdovas (kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis lydėdavo pasiuntinius į derybų vietą [53, 103 ir kitur]), čia ir vyko derybos, o komunikacija su Ivanu IV vyko per žygūnus [44, 110–111]. Pasiuntinybė, nepaisant to, jog buvo nesėkminga ir nebuvo priimti susitarimai, užtruko iki 1581 m. vasario pabaigos, kai maskvėnų delegacija paliko Varšuvą. Kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis lydėjo ją bei rūpinosi jos materialiniu aprūpinimu iki pat Varšuvos [6, k. 103–107]. Ivanas IV tuo pačiu metu, kaltindamas savo priešininką sąjunga su turkais ir totoriais bei kitais bedieviais, turėjo siųsti žygūną pas popiežių Grigalių XIII,

primindamas, jog kuriant antiturkišką sąjungą Maskva negali joje dalyvauti, nes šiuo metu kariauja su Steponu Batoru [55, 143].

Dalyvavimas diplomatinėje tarnyboje XVI a. antroje pusėje galėjo sudaryti prielaidas kilti karjeros laiptais. Kaip iliustraciją galima paminėti Mykolo Haraburdos pavyzdį: diplomatinėje tarnyboje pradėjęs veikti kaip žygūnas į Krymą ir valdovo raštinės dijokas, vėliau buvo traukiamas į pasiuntinybes į Maskvos valstybę. Nors Ivanas IV ir prieštaravo, jis tapo nuolatinio diplomatinės tarnybos atstovu sudarant pasiuntinybes. Tai atsispindi ir jo karjeroje: pradėjęs kaip valdovo raštinės dijokas, prieš pat gyvenimo pabaigą, 1584 m., buvo paskirtas Minsko kaštelionu [14, 288–290]. Šis paskyrimas laikytinas jo išsitarauta padėtimi dėl aktyvios veiklos LDK diplomatinėje tarnyboje, nes Stepono Batoro valdymo laikotarpiu jis buvo vienas svarbiausių santykių su Maskva specialistų.

Paskutinis kunigaikščio Jonušo Svirskio gyvenimo dešimtmetis praėjo ramiai. Jis aktyviai nebedalyvavo politiniame gyvenime, visos žinios, kurios pasiekė iš to meto šaltinių – jo kaip Vilniaus vietininko veikla teismo darbe [38, 431–433]. Mirus broliui Lukui 1593 m., baigėsi jų tarpusavio teismo bylos, todėl giminės vidaus konfliktuose dėl turto jis taip pat nedalyvavo. Galima prielaida, jog turtingai klausimai jam nelabai ir rūpėjo, kadangi jis neturėjo palikuonių.

APIBENDRINIMAS

Besikeičianti LDK struktūra tapo iššūkiu politinei Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tautai. Tai ypač gerai pajuto senosios Lietuvos aristokratijos palikuonys – norėdami išlikti LDK elite jie buvo priversti ieškoti naujų būdų. Nykstant senosioms struktūroms, kurios XV–XVI a. reprezentavo jų valdžią, kunigaikščių sluoksnio atstovai turėjo stengtis bent iš dalies išlaikyti savo padėtį. Tokią situaciją galima laikyti atsaku į iššūkį, nulemtą ankstyvųjų naujųjų amžių modernizacijos procesų, lėmusių visuomenės pokyčius.

Apžvelgus vieną biografą, plačių išvadų daryti negalima. Tenka konstatuoti, jog tai tik atskiro atvejo analizė, todėl apibendrinimai turėtų būti sietini tik su konkrečiu asmeniu veiklos apraiškomis to meto visuomenėje. Kartu reikia pabrėžti, jog giminės viduje galima įžvelgti panašius procesus, tačiau jie negali būti laikomi tapačiais. Siekis išlikti LDK elite laikytinas akivaizdžiu reiškiniu, tačiau jis buvo realizuojamas įvairiais būdais vadovaujantis skirtingų vertybinių sistemų orientyrais.

Siekiant apibendrinti kunigaikščio Jonušo Boleslovaičio Svirskio karjerą ir jos modelį, reikia pabrėžti, jog pirmi jo žingsniai LDK visuomenėje buvo paremti tradiciniais santykiais pavietai viduje. Nors tai nebuvo tradicinė erdvė, tačiau karjeros pradžioje jo raiška Polocke buvo ne mažiau susieta su pačia tradicija – pareigybių buvo siekiama ten, kur turėta žemėvalda. Šalia buvo stengiamasi užsitikrinti pajamas iš dvarų, todėl greta vietinių ar centrinių pareigybių jis buvo įvardijamas kaip Aukštadvario, Bistryčios ir Maišiagalos laikytojas. Netekus Polocko nuo 1563 m. Polocko tiltininko pareigybės tapo garbės pareigybėmis, todėl reikėjo ieškoti naujų būdų, kaip toliau įtvirtinti savo padėtį visuomenėje.

Jau 1564 m. kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis aptinkamas Vilniaus vaivados Mikalojaus Radvilos Juodojo aplinkoje, o šiam mirus, jis pradeda tarnauti jo pusbroliui – LDK didžiajam etmonui Mikalojui Radvilai Rudajam. Užsimezgę ryšiai padėjo tolesnei karjerai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės struktūrose: vykstant administracinei reformai, jis tapo valdovo maršalu. Dar glaudesni santykiai užsimezgė pakeitus konfesiją. Mirus Mikalojui Radvilai Rudajam, kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis toliau palaikė ryšius su jo sūnumi Kristupu Radvila. Ištikimybė patronui ir ryšiai su jo įpėdiniu leido dar kartą pakilti pareigose – XVI a. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje jis tapo Vilniaus vietininku.

Ryšiai su Radvilomis ir valdovo maršalo pareigybė padėjo įsilieti į LDK politinį gyvenimą. Kaip valdovo dvaro pareigūnas jis vykdavo įvairias užduotis, susijusias su valstybės vidaus gyvenimu. Taip kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis pateko į LDK diplomatinę tarnybą. Nors apie šį jo veiklos barą nėra daug žinių, tai taip pat laikytina savotišku rodikliu. Jis dalyvavo santykiuose su Lenkija (Liublino unijos sudarymo metu), Turkija, Maskvos valstybe, taip pat buvo siunčiamas pas atplaukusį į Torūnę Švedijos karalaitį Zigmantą Vazą su Lietuvos ponų reikalavimus perteikiančiu laišku. Visgi intensyviausiai jis veikė santykių su Maskva bare, tačiau ir čia vykdė tik pagalbines funkcijas – lydėdavo maskvėnų pasiuntinius Vilniuje ar sutikdavo juos prie LDK sienos. Iki galo nėra aišku, kaip reiktų vertinti tokią veiklą. Galima tik konstatuoti, jog kunigaikštis Jonušas Boleslovaitis Svirskis neišnaudojo diplomatinės tarnybos teikiamų galimybių tolesniam ir spartesniam jo karjeros kilimui.

Gauta 2013 12 11
Priimta 2014 02 26

Šaltiniai ir literatūra

- [1] *Akta uniji Polski z Litwą 1385–1791*. Wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz. Kraków, 1932.
- [2] *Akta zjazdów stnów Wielkiego Księstwa Litewskiego*. T. 1: Okresy bezkrólewi (1572–1576, 1586–1587, 1632, 1648, 1696–1697, 1706–1709, 1733–1735, 1763–1764). Opracował H. Lulewicz. Warszawa, 2006.
- [3] ANTANAITIS, K. Lietuvos kariuomenė Livonijos karo kampanijose 1578–1581 m. *Karo archyvas*. T. 20. Vilnius, 2005.
- [4] *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie*, Archiwum Radziwiłłów, Dział II, sygn. 3340.
- [5] *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie*, Archiwum Koronne Warszawskie, Dział Rosyjski, sygn. 55c, Nr. 79.
- [6] *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie*, Archiwum Skarbu Koronnego, Rachunki poselstw, sygn. 13.
- [7] ASADAUSKIENĖ, N. *Kiškų giminė LDK XV–XVII a.: genealoginis tyrimas*. Vilnius, 2003.
- [8] BANIONIS, E. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinybių tarnyba XV–XVI amžiais*. Sudarė ir spaudai parengė Z. Kiaupa ir Ž. Mačiukas. Vilnius, 1998.
- [9] CYNARSKI, S. *Żygimantas Augustas*. Iš lenkų kalbos vertė V. Skliutaitė. Vilnius, 2007.
- [10] *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*. T. 1: 1582–1696. Opracowali Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba. Warszawa, 2007.
- [11] JANKAUSKAS, V. Kunigaikštis Jokūbas Aleksandraitis Svirskis: kelios pastabos biogramai. *Studia Magni Ducatus Lituaniae*. T. 1. Kaunas. (spaudoje)
- [12] KOŁODZIEJCZYK, D. *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania International Diplomacy on the European Periphery (15th–18th Century)*. A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents. Leiden–Boston, 2011.
- [13] KORCZAK, L. *Monarcha i poddani. System władzy w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie wczesnojagiellońskim*. Kraków, 2008.
- [14] LEPSZY, K. Haraburda Michał (zm. 1586). *Polski słownik biograficzny*. T. 9. Kraków etc., 1960.
- [15] *Lietuvos metrika. Knyga Nr. 37 (1552–1561): Užrašymų knyga Nr. 37*. Parengė D. Baronas. Vilnius, 2011.
- [16] *Lietuvos metrika. Knyga Nr. 51 (1566–1574): Užrašymų knyga Nr. 51*. Parengė A. Baliulis, R. Ragauskienė, A. Ragauskas. Vilnius, 2000.
- [17] *Lietuvos metrika. Knyga Nr. 52 (1569–1570): Užrašymų knyga Nr. 52*. Parengė A. Baliulis ir R. Firkovičius. Vilnius, 2004.

- [18] *Lietuvos metrika. Knyga Nr. 261 (1562–1566): 47 teismo bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija)*. Parengė I. Valikonytė ir N. Šlamienė. Vilnius, 2011.
- [19] *Lietuvos metrika. Knyga Nr. 523 (1528): Viešųjų reikalų knyga 1*. Parengė A. Baliulis ir A. Dubonis. Vilnius, 2006.
- [20] *Lietuvos metrika. Knyga Nr. 531 (1567–1569): Viešųjų reikalų knyga 9*. Parengė L. Anužytė ir A. Baliulis. Vilnius, 2001.
- [21] *Lietuvos metrika. Knyga Nr. 532 (1569–1571): Viešųjų reikalų knyga 10*. Parengė L. Anužytė ir A. Baliulis. Vilnius, 2001.
- [22] LUKŠAITĖ, I. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje. XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmasis dešimtmetis*. Vilnius, 1999.
- [23] LULEVICZ, H. *Gniewów o unię ciąg dalszy. Stosunki polsko-litewskie w latach 1569–1588*. Warszawa, 2002.
- [24] MAĆZAK, A. *Rządzący i rządzeni. Władza i społeczeństwo w Europie wczesnonowoczesnej*. Warszawa, 1986.
- [25] *Pirmasis Lietuvos statutas (1529 m.)*. Parengė I. Valikonytė, E. Gudavičius ir St. Lazutka. Vilnius, 2001.
- [26] *Podróże i poselstwa polskie do Turcyi : a mianowicie: podróż E. Otwinowskiego 1557, Jędrzeja Taranowskiego komornika j. k. m. 1569 i poselstwo Piotra Zborowskiego 1568*. Przez J. I. Kraszewskiego. Krakow, 1860.
- [27] RAGAUSKIENĖ, R. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis (apie 1515–1584 m.)*. Vilnius, 2002.
- [28] ŠAPOKA, A. *Lietuva ir Lenkija po 1569 metų Liublino unijos. Jų valstybinių santykių bruožai*. Disertacija. Kaunas, 1938.
- [29] TĘGOWSKI, J. *Rodowód kniaziów Świrskich do końca XVI wieku*. Wrocław, 2011.
- [30] *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*. Oracowali Henryk Lulewicz i Andrzej Rachuba. Kórnik, 1994.
- [31] *Urzednicy Wiekiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. 1: Województwo Wileńskie, XIV–XVIII wiek*. Opracowali Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba, Przemysław P. Romaniuk. Warszawa, 2004.
- [32] VILIMAS, D. *Dėl pirmojo LDK pavietų pareigūnų sąrašo. Iš: Lietuvos istorijos metraštis 2000*. Vilnius, 2001.
- [33] VILIMAS, D. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės teismo sistemos formavimasis (1564–1588)*. Vilnius, 2006.
- [34] WISNER, H. *Zygmunt III Waza*. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1991.
- [35] WOLFE, J. *Kniazowie Litewsko-Ruscy, od konca czternastego wieku*. Kraków, 1894.
- [36] WOLFE, J. *Senatorowie i dignitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386–1795*. Kraków, 1885.
- [37] *Zbiór Pomników Reformacji Kościoła Polskiego i Litewskiego = Monumenta Reformationis Polonicae et Lithuanicae*. Serja 4; z. 2: Akta synodów prowincjalnych Jednoty Litewskiej, 1611–1625. Wilno, 1915.
- [38] *Акты, издаваемые Виленской комиссией для разбора древних актов. Т. 12: Акты Главного Литовского трибунала*. Вильна, 1883.
- [39] *Акты, относящиеся къ истории Западной Россіи, собранные и изданные Археографическою Коммиссією. Т. 3: 1547–1587*. Санктпетербургъ, 1848.
- [40] *Археографический сборник документов относящихся к истории Северо-Западной Руси. Т. 6*. Вильна, 1869.
- [41] *Археографический сборник документов относящихся к истории Северо-Западной Руси. Т. 3*. Вильна, 1867.

- [42] *Беларускі архіў*. Т. 2: XV–XVI вв. (Архіў Літоўскай Мэтрыкі. Кніга Запісаў №. 16: 1530–1538 г.). Падрыхтаваў З. Даўгяла. Менск, 1928.
- [43] ЗИМИН, А. А.; ХОРОШКЕВИЧ, А. Л. *Россия времени Ивана Грозного*. Москва, 1982.
- [44] *Книга посольская Метрики Великого княжества Литовского, содержащая в себе дипломатические сношения Литвы в государство короля, Стефана Батория (с 1573 по 1580 год)*. Изд. М. Погодиным, Д. Дубенским. Москва, 1845.
- [45] ЛАППО, И. И. *Великое княжество Литовское во второй половине XVI столетия: Литовско-русский повет и его сеймык*. Юриевъ, 1911.
- [46] ЛАППО, И. И. *Великое княжество Литовское за время от заключения Люблинской Унии до смерти Стефана Батория*. Т. 1. Санкт Петербургъ, 1901.
- [47] *Метрыка Вялікага Княства Літоўскага, Кніга 44 (1559–1566)*: Кніга запісаў 44. Падрыхтаваў А. І. Груша. Мінск, 2001.
- [48] *Метрыка Вялікага Княства Літоўскага, Кніга 70 (1582–1585)*: Кніга запісаў №. 70 (Копія канца XVI ст.). Падрыхтаваў А. А. Мяцельскі. Мінск, 2008.
- [49] *Показание польскаго шляхтича Криштофа Граевскаго о своей поездке в Москву. 1574–1575 гг. Сь предисловіемъ И. С. Рянина*. Москва, 1905.
- [50] *Полоцкая ревізія 1552 года*. Пріготовіў І. І. Лаппо. Москва, 1905.
- [51] *Русская историческая библиотека, издаваемая Археографической комиссией*. Т. 30: Литовская метрика. Отделы 1–2, ч. 3: Книги публичных дел, т. 1. Юрьев, 1914.
- [52] *Русская историческая библиотека, издаваемая Археографической комиссией*. Т. 33: Литовская метрика. Отдел 1, ч. 3: Книги публичных дел, Переписи войска Литовскаго. Петроградъ, 1915.
- [53] *Российский государственный архив древних актов*, Ф. 79: Сношения России с Польшей, оп. 1, д. 12.
- [54] *Сборникъ Императорскаго Русскаго историческаго общества*. Т. 71: Памятники дипломатических сношений Московского государства с Польско-Литовским, 1560–1570. Санкт Петербург, 1890.
- [55] ФЛОРЯ, Б. Н. *Иван Грозный*. Москва, 2002.

VYTAS JANKAUSKAS

Career of Duke Janusz Bolesławowicz Świrski (died 1597): from local posts to the diplomatic service of the Grand Duchy of Lithuania

Summary

The article is dedicated to the analysis of the development of society in the Grand Duchy of Lithuania (GDL) in the second half of the 16th century. Based on the case study, it attempts to look at the opportunities for the former tribal aristocracy to rise in the society. To describe the career of Duke Janusz Bolesławowicz Świrski and its model, it should be highlighted that his first steps in the society of the GDL were based on traditional relations evolving inside the district. Though it was not a traditional space but the expression of his activities in Polotsk in the early days of his career was linked to the tradition itself to no lesser degree – posts were pursued in

the places where land ownership was held. In parallel, it was sought to ensure income from estates; therefore, in addition to local or central offices, he was designated the keeper of Aukštadvaris, Bistryčia and Maišiagala. After the capture of Polotsk, from 1563, the posts of toll-bridge keeper of Polotsk became the posts of honour; therefore, new ways had to be sought how to continue the consolidation of one's position in society. Duke Janusz Bolesławowicz Świrski can be traced in the milieu of Voivode of Vilnius Mikołaj Krzysztof Radziwiłł, nicknamed The Black, as early as 1564. After the death of the latter, he was admitted to the service of his cousin, Great Lithuanian Hetman Mikołaj Radziwiłł, nicknamed The Red. The relations established contributed to his further career in the structures of the Grand Duchy of Lithuania: in the midst of the administrative reform, he became the Marshal of the Crown. Even closer relations were established after the change of confession. Following the death of Mikołaj Radziwiłł, nicknamed The Red, Duke Janusz Bolesławowicz Świrski further maintained relations with his son Krzysztof Radziwiłł. Allegiance to his patron and relations with his successor once again created an opportunity for him to climb the career ladder – in the late 1580s he was appointed the Governor of Vilnius. The relations with the Radziwiłł family and the posts of the Marshal of the Crown gave him a chance to become a part of the political life of the GDL. Being an office-bearer in the ruler's manor, he used to fulfil various tasks in relation to the country's domestic life. In this way, Duke Janusz Bolesławowicz Świrski made his way to the diplomatic service of the GDL. Though not much is known about this activity sphere, it is also considered a certain indicator. He played a role in the relations with Poland (at the time of conclusion of the Union of Lublin), Turkey, the state of Moscow; he was also delegated to meet Sigismund Vasa, Prince of Sweden, in Toruń with a letter containing the requests of Lithuanian nobles. Nevertheless, his activities were most intensive in the affairs with Moscow. Still, it may be concluded that he only performed auxiliary functions by escorting the envoys from Moscow in Vilnius or meeting them near the border of the GDL. It is not yet fully clear how such activities should be evaluated. It may only be concluded that Duke Janusz Bolesławowicz Świrski did not fully exploit the possibilities provided by the diplomatic service because it could open a way to the further and more rapid rise of his career.

Key words: local posts, diplomatic service of the Grand Duchy of Lithuania, the Marshal of the Crown, envoys, tribal aristocracy, Duke Świrski